

6. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 15 грудня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. -2005. - №47-48. - С. 372.

7. Кондрат І.Ю Особливості функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / І.Ю. Кондрат, М.Б. Юринець // Науковий вісник НЛТУ „Львівська політехніка”. - 2003. - С. 294-298.

8. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан / [Е.М. Лібанова, Н.С. Власенко та ін.] // Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ ; ПРООН. — К. : СПД Савчина, 2002. — 123 с.

9. Матеріали всеукраїнської наради з питань розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.pension.kiev.ua/files/fsr_event_6jun08.pdf.

10. Момотюк Л. Є. Державне фінансування соціальних гарантій населення України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01. / Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. — К., 2005. — 18 с.

11. Надточій А.О Аналіз досвіду недержавних пенсійних фондів /А.О. Надточій // Держава та регіони: серія: Державне управління. - 2009. - № 1. - С. 142-146.

12. Підсумки діяльності недержавних пенсійних фондів станом на 30.09.09: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/1058.html>.

13. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: навч. посіб. // В.А. Скуратівський, О.М. Палій / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : МАУП, 2002. — 200 с.

14. Сташків Б. І. Право соціального обслуговування : навч. посіб. / Б.І. Сташків // — К. : Знання, 2007. — 567 с.

15. Хендрікс Г. Міжнародний експерт з пенсійних питань на 2008 рік: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/ghendricks_10dec08_int_stand.pdf.

16. Шевчук П. І. Соціальна політика : навч. посіб. / П.І. Шевчук // — Л. : Світ, 2003.

УДК 331.101.262:17

Гальків Л. І., Миськів Г. В.

ЛЮДСЬКЕ ЩАСТЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Узагальнено складові людського щастя, якості та тривалості життя, обґрунтовано їх вплив на розвиток людського капіталу

Ключові слова: людський капітал, людське щастя, людський розвиток, вартість життя, якість життя

Galkiv L. I.

HUMAN HAPPINESS AS A FACTOR OF HUMAN CAPITAL

Generalized elements of human happiness, and quality of life, grounded their impact on the development of human capital

Keywords: human capital, human happiness, demography, human development, quality of life, cost-ofivingf-living

Вступ. Сучасна економічна наука при дослідженні капіталу значно розширює перелік елементів нагромадженої праці, включаючи до його складу надбані знання і навички (в тому числі й професійно-кваліфікаційні), а інвестиції на їх здобуття визначає як людський капітал [1, с.169]. У цьому словосполученні прикметник вказує на те, що капітал втілений в особі людини, тобто в ньому присутня антропологічна складова, а іменник – що

він підпадає під вироблене науковою думкою визначення капіталу (джерело майбутніх доходів).

Превалювання значення людського капіталу у формуванні вартості в умовах інформаційної економіки зумовлює необхідність дослідження чинників, котрі стимулюють розвиток людської складової економічного комплексу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники неодноразово намагалися з'ясу-

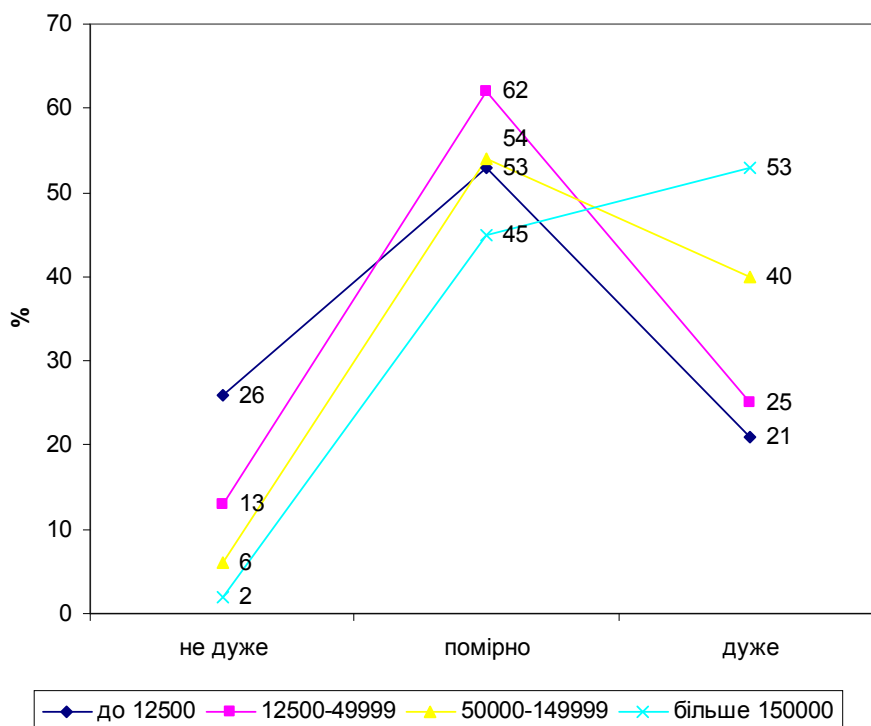
вати, від чого залежить щастя. Наприклад, В. Франкл [2, с.193] вважав, що щастя визначається змістовністю дій людини. К. Роджерс розглядав „гарне життя” у динаміці, а не у статичності та змалював портрет щасливої людини [3]: покладання не на авторитети чи ідеї, а на власні почуття та інтуїцію; прагнення жити теперішнім; здатність легко пристосовуватися до змін у житті. За А. Маслоу людина може бути щасливою лише тоді, коли вона займається улюбленою справою, в якій розкривається її потенціал.

Політика держави має спрямовуватися на розвиток людського капіталу та зростання суспільного щастя. Р. Вінховен [4] вважає, що турбота про суспільне щастя є показником якості вибору політичної стратегії держави.

Вітчизняними вченими висвітлюються різні аспекти людського розвитку, однак ще недостатньо досліджень проблем розвитку людського капіталу під впливом чинника людського щастя.

сім якість життя своїх громадян. Йдеться про формування контурів відтворення світового господарства за схемою зчепленої ієрархії нерівноважних укладів: „ядро (постіндустріальне) – напівпериферія (індустріальна) – периферія (доіндустріальна)”. Межі вказаних рівнів ієрархії головним чином формуються кордонами окремих країн. Як наслідок, країни постіндустріального центру формують навколо себе і для власних потреб низку індустріальних країн і мережу ресурсних додатків - із доіндустріальних. У майбутньому постіндустріальне ядро контролюватиме відтворювальну систему залежних країн за власною логікою і експлуатуватиме їх ресурси (трудові, природні, екологічні та інші). Для зменшення рівня цієї залежності необхідно активізувати поліпшення людського фактора загалом і якості життя населення зокрема.

Найпопулярнішим способом вимірювання якості життя вважають методику американсь-

Рис.1. Частка респондентів, що відчують себе щасливими залежно від рівня доходів домогосподарства на рік (дол.США)

Мета дослідження. Обґрунтування необхідності врахування людського щастя у системі якісних чинників формування людського капіталу, дослідження його кількісних характеристик та аналізу впливу на людський потенціал України.

Викладення основного матеріалу. В сучасних умовах разом із кількісними параметрами людського капіталу зміцнюється роль якісних. У світовому просторі виокремилася група країн, які завдяки інноваційному розвитку посилюють свою роль у глобальних процесах, підвищуючи переду-

кої організації „International Living”, яка становить дев'ять показників [5, с.201]:

- 1) вартість життя;
- 2) культура і дозвілля;
- 3) рівень економіки;
- 4) стан навколишнього середовища;
- 5) громадянські свободи;
- 6) рівень здоров'я;
- 7) розвиток інфраструктури;

- 8) особиста безпека;
9) кліматичні умови.

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{n(m_{\min} - 1)}}$$

Таблиця 1

Розрахункова таблиця для обчислення коефіцієнта спряженості Крамера

Річний дохід сім'ї, тис. \$	Відчуття щастя			Разом	$\frac{f_{ij}^2}{f_{i\Sigma} \cdot f_{\Sigma j}}$		
	не дуже	помірно	дуже				
До 12,5	26	53	21	100	0,143829787	0,131262	0,0317266
12,5-49,9	13	62	25	100	0,035957447	0,179626	0,044964
50,0-149,9	6	54	40	100	0,007659574	0,136262	0,1151079
більше 150,0	2	45	53	100	0,000851064	0,094626	0,2020863
Разом	47	214	139	400	0,188297872	0,541776	0,3938849
C	0,249						

Серед цих показників найважливішими є вартість життя та рівень економіки. Україна з 62-го місця у 2006 р. піднялася на 59-е, набравши 62 бали (серед 192 країн). Показники якості життя українців оцінено такими балами: 42, 65, 38, 74, 75, 72, 71, 78. Найвищий бал наша країна отримала за найменш залежний від її внутрішнього середовища чинник – клімат, одночасно за найважливішими показниками спостерігається значне відставання [5, с.202].

Дослідження валового національного щастя Дж. Вольферсом виявило, що: 1) в межах одного суспільства багаті люди прагнуть бути щасливими, а бідні - ні; 2) багаті суспільства в цілому не прагнуть бути щасливими, а бідні - так; 3) ті країни, які досягати багатства, не прагнуть

де $m_{\min}$ – мінімальна кількість груп за факторною чи результативною ознакою.

Квадратичну спряженість Пірсона розраховуємо за формулою:

$$\chi^2 = \sum_i \sum_j \frac{(f_{ij} - F_{ij})^2}{F_{ij}} = n \left[\sum_i \sum_j \frac{f_{ij}^2}{f_{i\Sigma} \cdot f_{\Sigma j}} - 1 \right],$$

де f_{ij} – частота ознаки у i -тій факторній та j -тій результативній групах; $f_{i\Sigma}, f_{\Sigma j}$ – підсумкові частоти за групами факторної і результативної ознак (за стрічками і стовпцями); n – обсяг сукупності.

Розраховане вище значення коефіцієнта спряженості показує наявність зв'язку між аналізованими ознаками.

Таблиця 2

Ранжування країн за індексом людського щастя*

№ з/п	Країна	Тривалість життя, років	Оцінка людського щастя, бали	Індекс людського щастя	Кількість щасливих років життя	Частка щасливого життя, %
1.	Данія	78,1	8,4	0,840	65,4	83,7
2.	Австрія	79,6	7,7	0,770	62,7	78,8
3.	Люксембург	78,6	7,7	0,770	60,1	48,8
4.	Ірландія	78,6	7,5	0,750	59,0	75,1
	...	...	...	...	...	...
92.	Україна	67,6	3,6	0,360	32,7	48,3
	...	...	...	...	...	...
95.	Танзанія	51,0	3,2	0,320	16,3	32,0

*Складено за [5]

бути щасливими. На основі дослідження Дж. Вольферса впливу рівня доходів сімей на відчуття щастя нами побудовано рис.1. і визначено коефіцієнт спряженості (табл.1).

Оскільки необхідно оцінити зв'язок між кількісною та атрибутивною ознакою за різної кількості груп, тому використовуємо коефіцієнт спряженості Крамера:

За даними Всесвітньої бази про щастя Україна серед 95 країн посідає 92 місце і має показник 3,6 за десятибальною шкалою. Гірші за неї позиції мають лише Молдова - 93 місце (3,5), Зімбабве - 94 (3,3), Танзанія - 95 місце (3,2).

У нашій державі за очікуваної тривалості життя 68,4 роки індекс кількості щасливих років складає 24,8, тоді як у Данії, населення якої визнано найщасливішим, очікувана тривалість

життя складає 76,2, індекс кількості щасливих років — 62,7 [3]. Спостерігається пряма залежність між тривалістю життя та індексом кількості щасливих років (табл. 2).

Вчені сходяться на тому, що щастя людини залежить безпосередньо і від неї. Як правило, такі люди легко спілкуються, мають близьких друзів, віруючі. Їм також притаманна висока самооцінка; хобі; участь у суспільних організаціях чи спортивних секціях, здоровий сон. Однак ці складові можуть бути як фактором, так і результатом. Наприклад, людина легко спілкується, бо щаслива і навпаки - вона задоволена життям, тому що спілкується з друзями й знайомими. Щастя мало залежить від національності, віку, рівня освіти, інтелекту тощо.

З табл.2 бачимо, що українці відчувають себе щасливими лише 48,3% середньої тривалості життя. Основні чинники останньої зображено рис.2. Однак збільшення тривалості життя не означає збільшення щасливих років. Менш забезпечені люди рідше звертаються за медичною допомогою і тому частіше хворіють. Необхідно зазначити, що здоров'я залежить не стільки від наявності грошей, скільки від характеру їх використання.

При вищих доходах людина може отримати кращу освіту. У групах людей з такою освітою смертність у 1,5-4 рази нижча, ніж у групах з низьким рівнем освіти. В Україні регіональна диференціація оплати праці перевищує 135%, в т.ч. Дніпропетровської обл. щодо Львівської – 21,02%. Регіони з низькою оплатою праці характеризуються працenaдлишкістю, низьким рівнем інвестування, і інтенсифікацією неконтрольованої міграції.

Не сприяє розвитку людського капіталу в

Україні також неефективна система соціальних стандартів. Стимулюючу функцію заробітної плати послаблюють інфляційні процеси. Вона усе більше асоціюється із різновидом державної „допомоги”, оскільки мало залежить від результатів праці та кваліфікації працівників. Висока частка населення із середньодушовими загальними доходами нижче прожиткового мінімуму загострює концептуальне протиріччя між сутністю межі бідності та методом її розрахунку.

Поляризація країн за рівнем людського щастя сприяє активізації міграційних процесів, які двояко впливають на динаміку чисельності населення (рис. 2).

Протягом 2000-2008 рр., за офіційними даними з нашої держави виїхало 6,27 млн осіб.

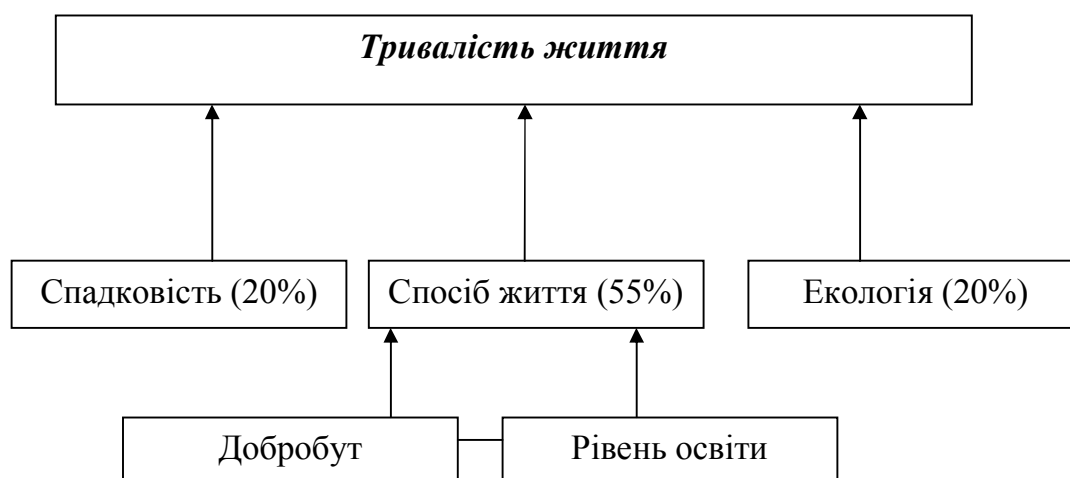
Таблиця 3

Динамічні моделі міграційних змін населення України, осіб

Країни	Рівняння тренду	Коефіцієнт детермінації
Європи	$-33832+6522t$	0,9041
Америци	$-7785,9+1034,5t$	0,9289
Азії	$10834-8775,3t + 3437t^2 -316,61 t^3$	0,9306
Всього	$-56813+21558t-1578,2t^2$	0,9836

Використовуючи дані Держкомстату України про сальдо міграції за період 2002-2008 рр., нами побудовано тренди міграційних змін (табл.3).

Обчислено коефіцієнти детермінації дають підстави стверджувати, що використані моделі мають високий ступінь достовірності. Отримані рівняння дозволяють прогнозувати найвищий міграційний приріст з країн Європи.

Рис.2. Основні чинники тривалості життя

Географічна структура міжнародних мігрантів в Україні у 2002-2008 рр.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Прибулі, %							
Європа	69,04	69,77	68,68	65,89	60,21	58,81	64,76
Америка	1,26	1,30	1,39	1,51	1,68	1,75	2,55
Азія	28,46	28,03	29,29	31,94	36,85	37,70	30,90
Інші	1,24	0,90	0,63	0,65	1,27	1,74	1,79
Вибулі, %							
Європа	80,17	79,95	80,39	77,70	80,68	80,31	77,70
Америка	9,59	11,31	9,60	11,06	9,31	9,44	8,14
Азія	9,80	8,34	9,41	10,62	9,52	9,47	12,75
Інші	0,44	0,41	0,60	0,63	0,50	0,79	1,41
Відхилення (+,-), в.п.							
Європа	-11,13	-10,18	-11,71	-11,81	-20,47	-21,50	-12,94
Америка	-8,33	-10,00	-8,21	-9,54	-7,63	-7,69	-5,59
Азія	18,66	19,69	19,88	21,33	27,33	28,23	18,15
Інші	0,79	0,49	0,04	0,03	0,77	0,95	0,38

Аналіз структури міжнародних мігрантів в Україні (табл.4) виявив, що у міграційних рухах України домінують європейські країни. Їх частка у кількості прибулих у 2002-2007 рр. знижувалася, а у 2008 р. відносно попереднього виросла на 5,59 в.п. і склала 64,76%. У в'їзному потоці частка цих країн за досліджуваний період знизилася із 80,17% до 77,70%. Вагоме значення як у структурі прибулих, так і вибулих також мають країни Азії. В обох міграційних напрямках їх частка зростає, однак за в'їздом вона є значно вищою. Протилежна тенденція притаманна країнам Америки, частка вибулих у якій, перевищує частку прибулих.

Найбільш мобільною до міграційних змін є молодь. Ця категорія населення має більше причин та можливостей влаштуватись на новому

місці, вона становить групу ризику, щодо неповернення. Еміграція молоді частіше призводить до незворотних втрат людського капіталу.

На 1.01.2008 р. на обліку державної служби зайнятості перебувало 660,3 тис. незайнятих громадян, котрі шукали роботу. Понад третина з них – це молодь віком до 35 років [6]. Серед причин безробіття молоді варто вказати: відсутність належної професійної перспективи, масове безробіття, перевищення підготовки фахівців ВНЗ над потребами ринку. Дані табл. 5 доводять поглиблення невідповідності професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили попиту на неї.

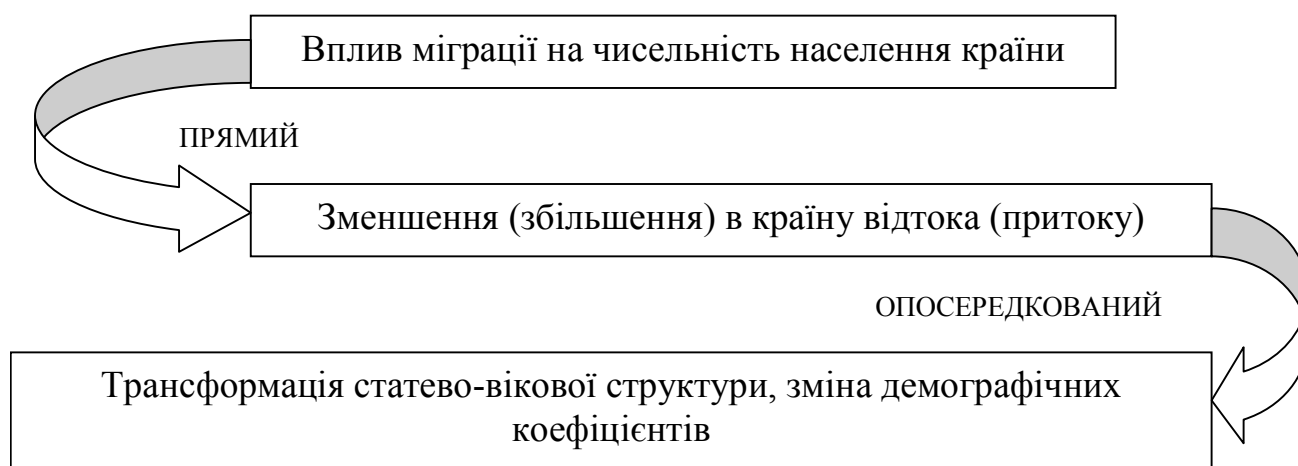

Рис.3. Вплив міграції на чисельність населення країни

Випередження пропозиції над попитом робочої сили у 2008 році

Професійні групи	законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери	професіонали	фахівці	технічні службовці	працівники сфери торгівлі та послуг	кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	кваліфіковані робітники з інструментом	робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	найпростіші професії
Попит, тис.осіб	10,6	14,4	15,4	5,3	14,5	1,9	50,7	33,4	24,2
Пропозиція тис.осіб	55,5	44,0	67,6	42,4	100,5	379	79,5	138,5	215,3
Випередження, рази	5,24	3,06	4,39	8,00	6,93	199,47	1,57	4,15	8,90

За розрахунками фахівців Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України за умови збереження „існуючого порядку вимирання, тенденцій стаціонарної міграції, а також закономірностей змін рівнів зайнятості та участі у трудовій міграції з віком, у середньому одному новонародженому в Україні належить прожити 1,64 роки життя у стані трудової міграції, а для мешканців Західного регіону України цей показник становить 4,31 року” [7, с.25].

Висновки. Для економічного зростання держава має забезпечувати комфортне життя людей. Діяльність її керівних органів можна оцінювати настільки, наскільки відчуває себе щасливим населення. Щасливі суспільства оптимізують свою поведінку, збільшують тривалість життя, нарощують людський капітал. Без покращення якісних показників людських ресурсів, Україна не зможе успішно конкурувати з країнами, економічні системи яких мають переваги за або рахунок інноваційного потенціалу, або за рахунок чисельності населення та низької вартості робочої сили, або за рахунок надприбутків в енергетичній сфері. Окремлена в статті проблематика має перспективи подальших досліджень у руслі визначення резервів зростання людського капіталу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляев О. О. Політична економія: навч. пос. / О.О. Беляев, А. С. Бебело — К.: КНЕУ, 2001. — 328 с.
2. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл — М.: Прогресс, 1990. — 367с.
3. Роджерс Н. Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологи. - 1990.-№1. - С. 164-168 .
4. Винтховен Р. Счастье - это как насморк: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.demos.wint.ru/>
5. Переверзева А.В. Индекс людського щастя – показник рівня реалізації людського потенціалу / А.В. Переверзева // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7(97). – С. 201-207.
6. Сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
7. Позняк О. Міграції населення у контексті соціально-демографічного розвитку регіонів України /О.Позняк // Українська міграція до Європи та розв’язання пов’язаних з нею регіональних проблем: зб. матеріалів міжнар. наук. конф., 24 березня 2008 р., м. Тернопіль / Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К.: Поліграфічний центр „Фоліант”, 2008. – С.20-30.